

Trečiasis sektorius ir socialinė gerovė: nevyriausybinių organizacijų vaidmuo gerovės valstybėje

JURGITA VOREVIČIENĖ

Kauno technologijos universitetas

Šv. Ignaco Lojolos kolegija

Santrauka. *Straipsnyje aptariamas nevyriausybinių organizacijų (NVO) vaidmuo socialinės gerovės srityje joms vykdant veiklą ir teikiant paslaugas gerovės valstybėje. Pristatoma NVO samprata ir raida, jų klasifikacija. Atskleidžiama NVO dalyvavimo prasmė ir reikšmė socialinės gerovės užtikrinimo srityje, be kurios visuomenė lieka neįtrauki, padrika, kupina nerealizuotų lūkesčių ir uždarumo. Tokios valstybės negalima vadinti gerovės valstybe, garantuojančia savo piliečiams saugumą, individo laisvę ir tuo pat metu – bendruomenišką sutelktumą. Pagrindiniai tyrimo rezultatai susiję su tuo, kad Lietuva, kitaip nei Vakarų Europos valstybės, vis dar kuria savo trečiąjį sektorių, tokių organizacijų veiklos tradicijas. Stebimas aktyvus bendruomenės įsitraukimas į pilietinę veiklą leidžia daryti prielaidą, kad nevyriausybiniis sektorius Lietuvoje pasidarys aktyvus ir įtraukiantis vis didesnę pilietiškai angažuatą ne tik jaunimo, bet ir kitų amžiaus grupių bei socialinių sluoksnių visuomenę. Teikiama prielaida, kad individualizmas modernioje visuomenėje nėra didžiausia yda, kaip ją siekiama išryškinti ir aktualizuoti. Atvirkščiai, tai kaip tik gali tapti pranašumu, jei ši naujųjų laikų bendruomenės savybė bus panaudota ir nukreipta tinkama, t. y. inovatyvios realizacijos linkme, siekiant inovacijų ir trečiajame, ir kituose socialine gerove suinteresuotuose sektoriuose. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad dėl skirtingos nei Vakarų Europos valstybių istorinės, socialinės, ekonominės situacijos kitaip vystėsi, formavosi ir nevyriausybiniis sektorius Lietuvoje: vangiau, ne taip plačiai. Tačiau procesas palengva įsibėgėja, atsiranda tradicijos, vystosi aktyvi, smalsi pilietinė visuomenė, trokštanti savo žinias, gebėjimus realizuoti įprasminančia veikla, tam pasitelkdama nevyriausybiniio sektoriaus organizacijas.*

Reikšminiai žodžiai: *nevyriausybines organizacijos, trečiasis sektorius, socialinė gerovė, gerovės valstybė.*

Įvadas

Socialinė gerovė, atsižvelgiant į skirtingus disponuojamus resursus, priemonės jai sukurti ir užtikrinti, egzistuoja kiekvienoje valstybėje. Šiuo terminu, anot Shuang Lu ir kt., yra apibūdinamas savotiškas „programų rinkinys, skirtas resursams tarp žmonių perskirstyti“, turint tikslą pagerinti „pavienujų asmenų, šeimų ar visuomenės“ gyvenimą (Lu et al. 2013, 277). Tai aktualu

ne vien socialiai silpnų ir pažeidžiamų, socialinės rizikos asmenų gyvenime, kurie pateko į tokias situacijas kaip bedarbystė, skurdas, kurie neturi priemonių ar gebėjimų rūpintis asmenine ir šeimos gerove, neišgali ar nesugeba tinkamai dalyvauti visuomeniniame ir kultūriniame gyvenime, turi įvairių priklausomybių. Socialinės gerovės užtikrinimas kaip žmogaus teisė yra būtinas kiekvienam asmeniui, nesvarbu, kokiam visuomenės sluoksniui ir socialinei grupei jis priklauso.

Reikšmingas veiksnys, užtikrinant socialinę gerovę, drauge su valstybinio sektoriaus institucijomis Vakarų gerovės valstybėse yra trečiojo sektoriaus organizacijos, pilietinės, visuomeninės iniciatyvos dėl nevyriausybinų organizacijų lankstumo organizuojant ir vykdant veiklą (Žalimienė, Rimšaitė 2007; Jonutytė 2007; Lewis 2010; Leonavičius, Kėrytė 2014), jų paslaugų pigumo, lyginant su privataus ir viešojo sektoriaus teikiamų paslaugų kaštais, taip pat – mobilumo „teikiant visuomenei įvairias socialines paslaugas ir stiprinant socialinę sanglaudą“ (Pivorienė, Abeciūnaitė 2010, 41). Ne mažiau svarbus aspektas – nevyriausybinų organizacijų turimas gana glaudus kontaktas su bendruomene, kurioje jos plėtoja veiklą. Tai leidžia greičiau užmegzti „ryšį su pažeidžiamiausiomis socialinėmis grupėmis“, suteikti „joms veiksmingą pagalbą“ (Beneševičiūtė 2013, 157–158). Nors didžiausi gyventojų lūkesčiai, susiję su socialinės gerovės užtikrinimu tiek Lietuvoje, tiek užsienio šalyse, vis dar tenka valstybei ir jos institucijoms bei įstaigoms, tačiau nevyriausybinų organizacijų vaidmuo toje srityje didėja. Dera pastebėti, kad užsienio šalyse tai vyksta sparčiau nei Lietuvoje.

Šios temos tyrimų naujumas grindžiamas tuo, kad socialines paslaugas teikiančių trečiojo sektoriaus organizacijų vaidmuo užtikrinant ir didinant socialinę gerovę Lietuvoje nėra išsamiai ištyrinėtas. Be to, socialinės gerovės užtikrinimas ir moksliniai šios srities tyrimai pasaulyje įgauna vis didesnės reikšmės bei praktinės naudos ir dėl jų rezultatų pritaikomumo politinėms strategijoms, sprendžiant socialines problemas, galimybės (Janušauskaitė 2008).

Tradiciškai gyventojų socialinės gerovės užtikrinimo srityje dominuojanti valstybė nėra pakankamai pajėgi patenkinti egzistuojančio socialinių paslaugų poreikio ir jų kokybės už sąlygiškai mažą kainą (dažnai – net ir nemokamai), kuri prieinama asmenims, susidūrusiems su socialinėmis problemomis. Ypač didėja tam tikrų visuomenės grupių socialinių paslaugų, užtikrinančių asmenų gerovę, poreikis. Senstanti visuomenė didina socialinių paslaugų, orientuotų į pagalbą ir rūpestį pagyvenusiems, vienišais, ligotais asmenimis, reikmes, o kintanti šeimos samprata lemia didesnę įvairios (psichosocialinės, materialinės) paramos poreikį vienišiesiems tėvams, jų vaikams, kad būtų užtikrinta šių asmenų gerovė ir t. t. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad NVO teikiamos paslaugos XXI a. jau nėra traktuojamos tik kaip paslaugos,

skirtos vargingiausiems visuomenės nariams užtikrinant būtinausius jų poreikius. Šiuo metu į socialines paslaugas žvelgiama kur kas plačiau, t. y. kaip į žmogaus teisę, garantuojančią galimybę jam gyventi oriai ir saugiai, bei siekį užtikrinti savo vaikams gyvenimą, ne blogesnį nei tėvų (plg. Vanagas, Čižikienė 2015).

Didindamos visuomenės saugumą, gerovę ir paslaugų kokybę valstybės institucijos, viešojo administravimo įstaigos bendradarbiauja su nevyriausybiniu sektoriumi. Taip plečiama socialinių paslaugų pasiūla, sykiu dalį atsakomybės už piliečių gyvenimo kokybės gerinimą, kylančių socialinių problemų sprendimą perkeliant patiems visuomenės nariams (NVO Teisės institutas 2015). Trečiojo sektoriaus skatinimas aktyviau veikti ne tik bendruomeniuose procesuose, bet ir priimant politinius sprendimus, susijusius su visuomenės gerove, yra svarbus žingsnis siekiant stiprinti mažėjantį piliečių tarpusavio pasitikėjimą (Bučaitė, Ambotaitė-Mazeliauskienė 2005).

Užsienio mokslininkų atlikti tyrimai apie NVO dalyvavimą socialinės gerovės (angl. *social welfare*) užtikrinimo ir didinimo darbe (Brown et al. 2002; Islam 2015) rodo, kad trečiasis sektorius tampa svarbiu veikėju šioje srityje, o jo veiklos apimtys didėja ir plečiasi tiek kokybės, tiek ir kiekybės prasmėmis. Lietuvoje panašius tyrimus atlikusių mokslininkų rezultatai atskleidžia trečiojo sektoriaus organizacijų kiekybinės plėtros tendencijas, tačiau pastebima, kad NVO susiduria su kokybiškos ir motyvuojančios rinktis savanorišką veiklą ar darbą šiose organizacijose žmogiškųjų išteklių vadybos, bendradarbiavimo ir komunikacijos tarp sektorių ir sektoriaus viduje bei inovacijomis grįsto organizacijų valdymo stoka (Stasiukynas 2014; Vorevičienė, Butkevičienė 2015). Živilės Kėrytės tyrimai, atlikti 2010–2014 m. laikotarpiu, atskleidžia, kad NVO susiduria su kliūtimis ne tik derinant organizacijos misiją su verslumu, tačiau ir ne visuomet palankiu NVO veiklai vykdyti ir jai plėtoti valstybės institucijų ar pačių piliečių požiūriu, nepasitikėjimo apraiškomis ar skirtingų sektorių lūkesčių nesutapimu (Kėrytė 2010; Leonavičius, Kėrytė 2014). Tyrimai, atlikti Laimutės Žalimienės ir Eglės Rimšaitės (2007), Ilonos Jonutytės (2007), Jolantos Pivorienės ir Birutės Abeciūnaitės (2010), Irminos Beneševičiūtės (2013), Irenos Zaleskienės ir Gintarės Matulevičiūtės (2013), rodo, kad, siekiant socialinės gerovės, nevyriausybines organizacijas yra reikalingos dėl šio sektoriaus turimų privilegijų ir lengvatų vykdant veiklą ir dėl būtinybės skatinti vis dar vangią, tačiau besiplėtojančią bendruomeninę veiklą Lietuvoje.

Straipsnio objektas – nevyriausybines organizacijas.

Tikslas – išanalizuoti nevyriausybinių organizacijų vaidmenį socialinės gerovės srityje.

Straipsnyje aptariamas nevyriausybinių organizacijų vaidmuo socialinės gerovės srityje, pateikiama šių organizacijų sampratos ir jų vaidmens

aiškinimo, interpretavimo užtikrinant socialinę gerovę analizė, atsižvelgiant į NVO paskirtį ir misiją, kurios tikimasi gerovės valstybėje. Atliekant tyrimą taikomi mokslinės literatūros šaltinių lyginamosios analizės ir interpretacijos metodai.

1. Nevyriausybinių organizacijos gerovės valstybėje samprata

1.1. Sąvokos, jų skirtumai ir NVO ribos

Nevyriausybinių organizacijos (NVO) – tai laisvanoriškai piliečių įkurtos asociacijos, labdaros ir paramos fondai, neformalios grupės, viešosios įstaigos, kurios aktyvia visuomenine veikla „sukuria sąlygas piliečiams aktyviai dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose“ (NOIPC 2012, 48), yra grindžiamos savanorystės principais, nesiekiant pelno (Beneševičiūtė 2013). Trečiasis sektorius yra vienas iš šiuolaikinės visuomenės, vaizduojamas kaip trikampis, kampų, bendradarbiaujantis ir su privačiu, ir su valstybiniu sektoriais (Kučikas, Pivraitė 2001), dažnai laikytinas veikėju, kuris „imasi pildyti valstybės paliktas spragas“ (Nevyriausybinių organizacijos veiks efektyviau 2014) ir suteikia galimybę žmonėms „užsiimti visuomenei reikšminga veikla“ (Gineitienė, Domarkas 2000, 27). Trečiojo sektoriaus organizacijų samprata labai plati ir apima „tiek mažas vietas bendruomenės organizacijas, tiek tarptautines, tūkstančius narių turinčias organizacijas“ (Butkevičienė, Vaidelytė 2013, 7). Tai nėra nei valdžios, nei pelno siekiantys objektai. NVO veikla pasaulyje labai skirtinga ir įvairi. Priklausomai nuo šalies, kurioje šios organizacijos vykdo savo veiklą, nuo joje susiklosčiusios gyventojų socialinės padėties, gerovės valstybės tipo ir ekonominio pajėgumo, NVO daugiau ar mažiau orientuojasi teikti paslaugas atskirties grupių asmenims, pavyzdžiui, kenčiantiems nuo skurdo, bado, nedarbo, katastrofų (Islam 2015), arba labiau užsiima filantropine veikla, žmogaus teisių gynimu ir pan. (Salamon, Sokolowski 2004).

NVO vis dar neturi visuotinai nusistovėjusio pavadinimo. Jos apibūdinamos įvairiai: „pelno nesiekiančios“, „ne pelno“, „ne komercinės“, „savanoriškos“, „trečiojo sektoriaus“, „pilietinės visuomenės“ organizacijos ir pan. (NOIPC 2006). Svarbų indėlį apibrėžiant trečiąjį sektorių ir kuriant jo apibūdinimui skirtas definicijas įnešė mokslininkai Lesteris M. Salamonas ir Helmutas K. Anheieris (Salamon ir Anheier, cituojama pagal Morris 2000), Ralphas M. Krameris (2000). L. M. Salamonas ir S. Wojciechas Sokolowskis (2004), išskirdami keletą trečiojo sektoriaus organizacijas apibūdinančių terminų, nurodo, kad šį sektorių sudaro kartais labai sudėtingas ir veiklos profiliu painus organizacijų rinkinys: *ligoninės, universitetai, socialiniai klubai, specialistų profesionalų organizacijos, dienos, sveikatos centrai, aplinkosaugos,*

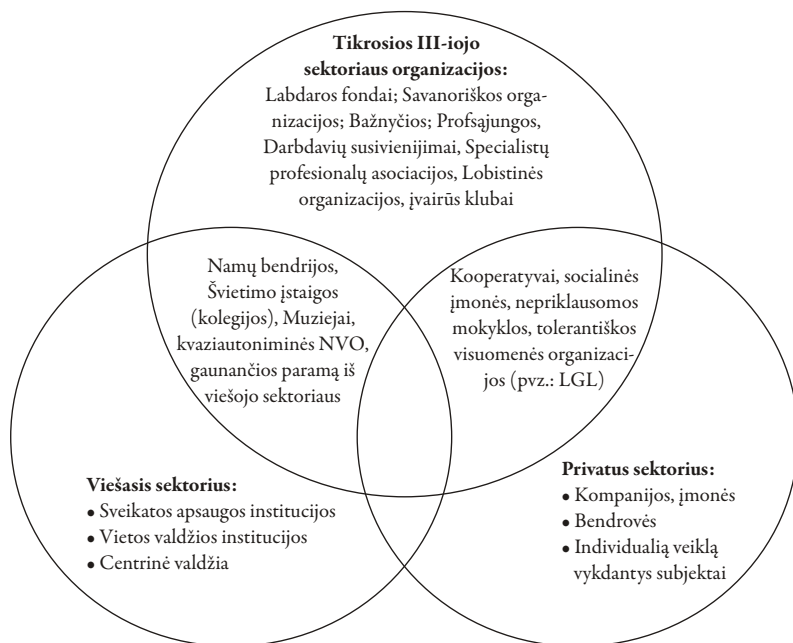
šeimos konsultavimo ir pagalbos organizacijos, savipagalbos grupės, religinės kongregacijos, sporto klubai, profesinio mokymo centrai, žmogaus teisių organizacijos, bendruomenės asociacijos, labdaros valgyklos, benamių prieglaudos ir daugelis kitų (p. 3).

Remigijus Šimašius (2007), analizuodamas ne pelno organizacijų veiklą, atkreipia dėmesį į trečiojo sektoriaus organizacijų pavadinimų gausą. Jo teigimu, nors terminai „ne pelno“, „nevyriausybinės“, „savanoriškos“ ir t. t. organizacijos paprastai suprantamos kaip sinonimai, skirti šio sektoriaus organizacijoms apibūdinti, tačiau tarp jų yra ir esminių skirtumų, užkoduotų minėtose sąvokose. Pavyzdžiui, sąvoka nevyriausybinė organizacija apibūdina kaip nepolitinę, nereliginę ir ne pelno organizaciją vienu metu; arba savanoriška organizacija – tai trečiojo sektoriaus organizacijų rūšis, grupė, kurios veikla grindžiama „fiziinių asmenų asmenine naryste“ joje (Šimašius 2007, 17). Tiesa, sąvokų vartojimo skirtumai egzistuoja tarp anglosaksiškos tradicijos (JAV ir Anglijos) ir ES gerovės šalių. Pirmuoju atveju dažniau linkstama rinktis sąvokas „savanoriškos ne pelno organizacijos“, „savanoriškas ne pelno sektorius“, „bendruomenės sektorius“ o antruoju – „ne pelno asociacijos“ (Prancūzijoje), „nevyriausybinės organizacijos“ (Lietuvoje) ir ne pelno organizacijos (Alcock 2010; Raišienė et al. 2014). Pete'as Alcockas (2010), nagrinėdamas trečiojo sektoriaus organizacijų įvardijimui skirtas sąvokas, pastebi, kad jų gausai įtakos turi daugelis veiksnių: pradedant nuo organizacijos steigėjų tikslų, politikos formuotojų, baigiant teisės aktais, kurie reglamentuoja tokių organizacijų veiklą ir NVO vykdomos praktinės veiklos, savanoriškos veiklos tradicijos individualioje šalyje ir kt. Tam įtakos daro ir trečiojo sektoriaus nehomogeniškumas, t. y. organizacijų, veikiančių jo ribose, įvairovė.

Ir Vaidotas Ilgius (1996), ir R. Šimašius (2007) išskiria nevyriausybinių organizacijų plačiąją ir siaurąją sampratą. Klasifikuojant pagal pirmąją, trečiojo sektoriaus organizacijos yra visos, kurios negali būti priskirtos valstybinėms arba turinčioms teisę skirstyti pelną, t. y. privačioms verslo įmonėms. Nevyriausybiniams šiuo atveju priskiriamos ir bažnyčios organizacijos, profesinės sąjungos, savišalpos kasos, kredito sąjungos, kooperatyvai, nepriklausomos visuomenės informavimo priemonės, nepriklausomos švietimo įstaigos, neformalus judėjimai (Gineitienė, Domarkas 2000). Remiantis siaurąją nevyriausybinių organizacijų sampratą, joms priskiriamos tik organizacijos, kurios turi ne pelno statusą: labdaros organizacijos, fondai, kitos nevyriausybines ne pelno organizacijos (Šimašius 2007; Gineitienė, Domarkas 2000). Dar viena tyrėjų grupė – NVO Teisės instituto (2008) mokslininkai, aptardami NVO veiklą reglamentuojančius teisinius dokumentus akcentuoja, kad Lietuvos įstatymų leidėjas įvairiuose teisės aktuose skirtingai traktuoja nevyriausybines organizacijas. Viena vertus, „NVO nebūtinai

yra „įstaigos, organizacijos“, NVO net nėra „vietos bendruomenės“, NVO tikrai nėra „konfesinės bendruomenės“, „politikai“ ir „visuomenės veikėjai“, tačiau, kita vertus, NVO sąvoka apima praktiškai visas trečiojo sektoriaus organizacijas (NVO Teisės institutas 2008, 9). Todėl to paties instituto mokslininkai konstatuoja, kad vis dėlto yra sudėtinga aiškiai įvardyti nevyriausybinių organizacijų sektoriaus apimtis ir ribas.

Trečiasis sektorius susideda iš organizacijų, kurios objektyviai laikytos labiau socialinės nei ekonominės, NVO branduolį sudaro dažniausiai religinės ir labdaros, taip pat kitos savanoriškos organizacijos (1 pav.).

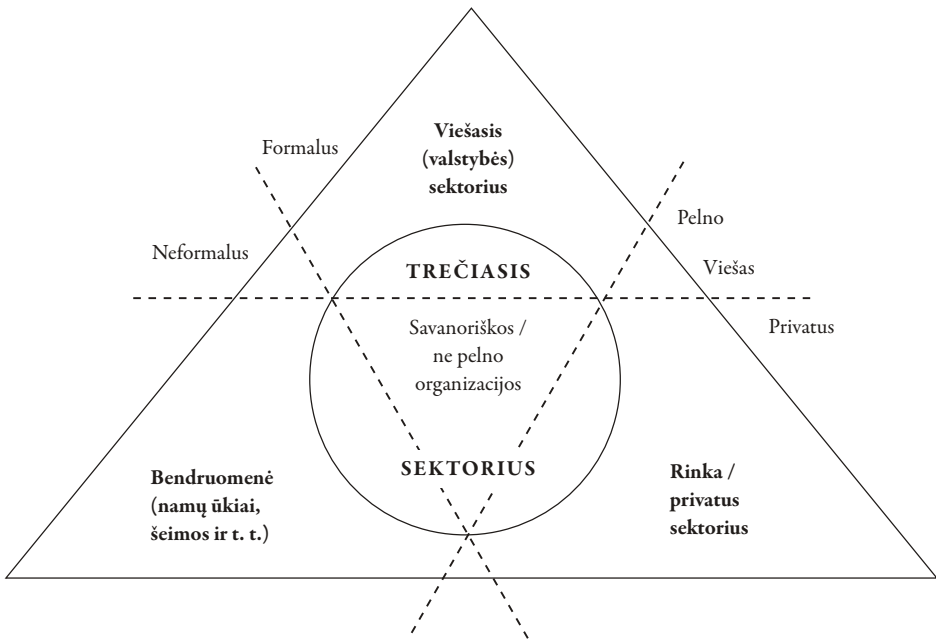

1 PAV. RIBOS TARP TREČIOJO, VIEŠOJO IR PRIVATAUS SEKTORIAUS PAGAL VALERIE M. HUDSON (1995).

M. Hudson (1995) tokias organizacijas pavadina grynosiomis arba tikrosiomis trečiojo sektoriaus organizacijomis, labiausiai atspindinčiomis šio sektoriaus vertybes ir misiją. Nuo privataus sektoriaus nevyriausybiniis skiriasi tuo, kad negeneruoja pelno iš savo veiklos, o nuo valstybinio tuo, kad jo organizacijos (NVO) nėra tiesioginės politinės kontrolės subjektas. Trečiasis sektorius yra suprantamas ir apibrėžiamas kaip organizacijos, iniciatyvos, veikiančios papildant valstybės sektoriaus darbą, taip pat turintis privataus sektoriaus bruožų ir grįstas neformaliais santykiais, panašiais į santykius tarp namų ūkių (Brown et al. 2002).

Nevyriausybinių sektoriaus ribos nėra itin griežtos (Hudson 1995). Pastaroji mokslininkė atkreipia dėmesį į tai, kad tam tikros įstaigos, įmonės ar organizacijos gali būti traktuojamos kaip kurios nors sektoriaus kvaziorganizacijos ar įmonės, dėl vykdomos veiklos specifikos, pagal kurią ją galima priskirti ne vienam iš sektorių, pavyzdžiui, socialinės įmonės.

Autoriai Adalbertas Eversas ir Jeanas Louisas Laville'is (Evers, Laville 2004, cituojama pagal Alcock 2010) tradiciškai įprastą tris sektorius vaizduojantį trikampį adaptuoja platesnei visuomenės sampratai, sektorių persidengimui ir organizacijų susiliejimui aiškinti trečiajame kampe įterpdami bendruomenę, apimančią šeimas, namų ūkius, kitus neformalius santykius kaip ketvirtąjį sektorių. Trečiąjį sektorių vaizduoja trikampio centre, tarp kitų trijų sektorių, su kuriais, kalbant apie gerovę ir socialinių paslaugų teikimą, jis ir susijęs, ir nuo jų skiriasi (2 pav.). Labai panašiai sektorius išdėlioja ir lietuvių autorės Rūta Žiliukaitė ir Ainė Ramonaitė (2006), analizuodamos pilietinę visuomenę mūsų šalyje, tačiau centrinį trikampio sektorių įvardija ne trečiuoju, o pilietinės visuomenės sektoriumi.

2 PAV. TRIJŲ SEKTORIŲ SCHEMA PAGAL
A. EVERSĄ IR J. L. LAVILLE'Į. ŠALTINIS: ALCOCK, 2010

2 paveiksle susikertančios linijos parodo, kad trečiasis sektorius skiriasi nuo bendruomenėje esančių neformalių santykių būtent formalumu, t. y.

organizaciniu statusu. Nuo valstybės skiriasi savivalda, nepriklausomu valdymu, o nuo privataus sektoriaus – orientavimusi į nesiekimą pelno. Schema taip pat atskleidžia, kad organizacijos gali veikti dvejopai: viena vertus, pozicionuoti save kaip nevyriausybinę organizaciją, kita vertus – kaip viešojo sektoriaus įstaigą, arba privačią ir bendruomenės (neformalios) organizaciją, iniciatyvą (Alcock 2010). Tuo tarpu R. Žiliukaitė ir A. Ramonaitė (2006) akcentuoja ne skirtumus nuo kitų sektorių, o bruožus, siejančius nevyriausybinių sektorių su likusiais. Su valstybiniais sektoriumi, anot šių autorių, trečiąjį sektorių sieja „viešumas ir bendros gerovės siekis“, su rinka – laisvė (Žiliukaitė, Ramonaitė 2006, 12). P. Alcocko manymu (2010), nevyriausybinių sektoriaus neapibrėžtumas ir galimybė „įsikūnyti“ į bet kurią kitą sektorių organizaciją, sukelia dideles įtampas tarp šių sektorių ir konkurenciją. Ypač stiprūs įtampas laukai, kaip pastebi A. Eversas ir J. L. Laville'is (2004, 37), egzistuoja tarp hibridinėmis įvardijamų organizacijų, esančių visų sektorių paribiuose.

Visi trys sektoriai – rinkos, valstybės ir trečiasis – R. Paton (Paton 2009, cituojama pagal Alcock 2010) teigimu, grindžiami skirtingais principais ir vertybėmis, nors yra glaudžiai susiję ir jų ribos persidengia. Su valstybės sektoriumi siejami tokie principai kaip formalumas, reguliavimas, prievarta, paskirstymas. Rinkai būdingas verslumas, investicijos, kaupimas, konkurencija. Trečiojo sektoriaus veikla apibūdinama tokiais principais ir vertybėmis kaip bendradarbiavimas, abipusisškumas, altruizmas, demokratija. Pastarąjį sektorių taip pat galima įvardyti ir kaip socialinių misijų sektorių (Paton 2009, cituojama pagal Alcock 2010). Esminis skirtumas tarp minėtų trijų sektorių, Dalios Gineitienės ir Vladislavo Domarko (2000) teigimu, yra ryšys su klientu. Privačiame sektoriuje santykis tarp tiekėjo ir kliento yra tiesioginis. Viešojo sektoriaus institucijos ir įstaigos „teikia viešąsias paslaugas, o rinkėjai balsuoja už tą valdžią, kuri, jų nuomone, jiems tarnauja geriausiai“, tuo tarpu trečiajame sektoriuje ryšys tarp paslaugos vartotojo ir jos finansuotojo yra silpnas (Gineitienė, Domarkas 2000, 24).

Nevyriausybinių organizacijų funkcionuoja ne tik aukšto išsivystymo, tačiau ir žemesnio ekonominio lygio gerovės valstybėse. Tiek įsitvirtinusios demokratijos, tiek ir mažiau ja disponuojančiose šalyse NVO atlieka svarbų vaidmenį, kadangi jų veikla susijusi su siekiu gerinti sveikatos, švietimo, kultūros, socialinių paslaugų teikimą ir kokybės užtikrinimą, nes vien valstybės veiklos ir jos iniciatyvų jau nebeužtenka (Hudson 1995). R. Šimašiaus (2007) manymu, ne dėl NVO veiklos valstybėse sukuriama gerovė, o atvirkščiai – egzistuojanti šalyje gerovė sukuria produktyvų trečiąjį sektorių. Tam galima pritarti šiuo aspektu: jei nebūtų pasiturimai gyvenančių asmenų, kurie aukoja NVO veiklai, pastarosios negalėtų veikti. Tačiau, kita vertus, būtent socialinės gerovės stygius ir skurdas šalyje paskatina kurti NVO tokiose valstybėse, jei ne vietos, tai užsienio valstybių donorus, pavyzdžiui,

„Raudonasis Kryžius“, „Gydytojai be sienų“, „Caritas“ ir t. t. Vadinasi, galima daryti prielaidą, kad NVO kuriant, o vėliau ir funkcionuojant, vystant veiklą svarbus aspektas yra vertybės, apibūdinamos kaip tam tikri kriterijai, kuriais remiantis teikiama pirmenybė vienokiam ar kitokiam nuostatų modeliui (Raišienė et al. 2014). Vertybinę nevyriausybių organizacijų veiklos pagrindą patvirtina ir M. Hudson (1997), kurios teigimu, vertybinės visuomenės nuostatos yra akstinas pilietiškumui kurti, jo tvarumui, gyvybingumui palaikyti (Kėrytė 2010, 72). Vertybinis akcentas ir angažuotumas ypač akcentuojamas kalbant apie socialine veikla užsiimančias nevyriausybines organizacijas, kur paslaugų teikimas grindžiamas užuojauta, rūpinimusi visuomenės gerove, pareigos jausmu, solidarumu (Žiliukaitė 2006). Agota Giedrė Raišienė ir bendraautorai (2014) atkreipia dėmesį ir į tai, kad stiprios nevyriausybines organizacijos yra vienas esminių demokratijos raidos aspektų, nes disponuoja pilietiška, aktyvia, linkusia įsitraukti visuomene.

R. Šimašius teigimu, NVO Europai buvo naudingos švietimo, socialinės apsaugos paslaugų garantijomis visuomenei, įnešė nemenką indėlį į socialinių ir politinių idėjų raidą, lyderiavo ir vis dar tebeužima šias pozicijas žmogaus teisių, solidarumo „su socialiai jautriomis gyventojų grupėmis“ srityse (Šimašius 2007, 32). M. Hudson (1995) taip pat atkreipia dėmesį į tai, ką tvirtina ir Lietuvos mokslininkai, kad trečiasis sektorius yra itin įtakingas. Daugybė ryškiausių socialinių pokyčių įvyko ir inovacijų JAV inspiravo būtent nevyriausybinių sektoriaus organizacijų veikla. Sveikatos priežiūra ir paslaugos atskirties grupėms ir žmonėms su negalia, ligų tyrimai, paramos fondai pramonės darbuotojams, jau minėtos socialinės gerovės paslaugos, aplinkos apsauga, moterų teisių kampanijos – visa tai kilo iš trečiojo sektoriaus organizacijų iniciatyvų ir veiklos (Hudson 1995; Šimašius 2007; Lewis, Kanji 2009).

Šiuolaikinio nevyriausybinių sektoriaus susiformavimą iš esmės lėmė liberali anglosaksiška pilietinės visuomenės idėja, kuri pasitarnavo kaip pagrindinė institucinė arena savanoriškai veiklai (Shachar 2013, 1421). Tai turėjo įtakos ir Lietuvai, nes atgavusi nepriklausomybę ji prisiėmė gerovės valstybės, besirūpinančios savo piliečių gerove, vaidmenį. Tačiau minėto laikotarpio Lietuvoje NVO plėtra, Ž. Kėrytės (2010) manymu, galėtų būti aktyvesnė, jei pilietinė visuomenė nepasižymėtų tokiu pilietiniu vangumu, koks egzistuoja mūsų šalyje, ir jei NVO disponuotų didesniu simboliniu kapitalu, t. y. autoritetu, patikimumu visuomenėje, reikšminga įtaka priimant svarbius politinius sprendimus ir pan., ką iš esmės akcentuoja ir mokslininkai Arvydas Guogis, Dangis Gudelis ir Andrius Stasiukynas (2007) teigdami, kad NVO Lietuvos visuomenėje neretai tapatinama su finansinės paramos prašytojais, pasipelnymo ieškotojais, neturinčiais veiklos strategijos, stokojančiais kompetencijos ir pasižymintys priklausomybe nuo valstybės dotacijų (Guogis et al. 2007, 55). Kaip vieną iš pavydžių, į kuriuos Lietuvos

NVO galėtų lygiuotis ir perimti gerosios praktikos bei NVO veiklos pavyzdžius, Vainius Smalskys (2005) pristato mūsų kaimynės Lenkijos patirtį, teigdamas, kad ši šalis turi gerai išplėtotą nevyriausybinių organizacijų tinklą ir „Katalikų Bažnyčios parapijų bendruomenių“ sistemą, kurios leidžia kokybiškiau užtikrinti socialinę pagalbą piliečiams. Juo labiau kad NVO vaidmuo minėtoje šalyje nuolat didėja sprendžiant įvairias socialinės politikos problemas. Itin svarbų vaidmenį Lenkijoje atlieka krikščioniškosios NVO, kurių funkcija motyvacinio, korporacinio gerovės valstybės modelio šalyje skatinama ir nuolat auga, kadangi organizacijų stiprėjimas ir plėtra leidžia didinti paslaugų, reikalingų socialinei gerovei užtikrinti, pasiūlą ir jų kokybę. Minėtoje šalyje NVO turi galimybę išgyventi ir netgi savotiškai klestėti, vis labiau pasaulėjant visuomenei, nes socialinė gerovė išlieka aktuoli, nepaisant religinių įsitikinimų (Smalskys 2005, 91).

Dera pripažinti, kad tai, kokio išsivystymo lygio ir aktyvumo yra trečiasis sektorius, labai priklauso nuo valstybei būdingos kultūrinės aplinkos, tradicijų, socialinės, ekonominės ir politinės situacijos, taip pat – pasirinkto gerovės valstybės tipo (Salamon, Sokolowski 2004; Molenaers et al. 2014). Šalys, kuriose valstybės vaidmuo piliečių socialinės gerovės srityje yra menkas, turi geriau išplėtotą ir aktyvų trečiąjį sektorių: Jungtinė Karalystė, JAV, Australija. O Skandinavijos šalyse, kur valstybės vaidmuo gerovės užtikrinimo srityje yra pagrindinis, labiausiai išplėtotą filantropinės NVO sistema. Centrinėje ir Vakarų Europoje trečiojo sektoriaus organizacijų veikla yra gana plati ir įvairialypė, intensyvu ir tarpsektorinis bendradarbiavimas (Salamon, Sokolowski 2004, 38–43).

NVO, dalyvaudamos socialinės gerovės užtikrinimo ir didinimo darbe, tampa svarbiu veikėju šioje srityje, o veiklos apimtys didėja ir plečiasi kokybės ir kiekybine prasmėmis, nes NVO įgauna potencialo (žmogiškųjų ir finansinių išteklių pagrindu) ir siekia ne tik užtikrinti ar didinti visuomenės gerovę, bet ir atstovauja įvairiems jos narių interesams (Brown et al. 2002; Mačiukaitė-Žvinienė, Grigaliūnaitė 2006), prisideda prie pilietinio aktyvumo, visuomenės įsitraukimo skatinimo, opų socialinių problemų sprendimo, bendruomenės savarankiškumo (Raišienė et al. 2014, 154), taip mažinant poreikį į visuomenės gyvenimą kištis valstybei ir iš jos tikėtis gerovės sukūrimo.

1.2. Nevyriausybinių organizacijų tipai ir klasifikacija

Pagal tarptautinę trečiojo sektoriaus organizacijų klasifikaciją NVO skirstomos į 12 grupių, atsižvelgiant į veiklos kryptis, struktūrą, steigimo priežastis: 1) kultūra ir poilsis, 2) švietimas ir tyrimai, 3) sveikatos apsauga, 4) socialinės paslaugos, 5) aplinkosauga, 6) plėtra ir būstas, 7) piliečiai ir interesų

atstovavimas, 8) filantropija ir savanorių veikla, 9) tarptautinė teisė, 10) religija, 11) verslas ir profesinės organizacijos, sąjungos, 12) nepriskiriamos nė vienai iš paminėtų grupių (Salamon, Sokolowski 2004; Šilinskytė 2013). O Davidas C. Kortenas (1990) nevyriausybinės organizacijas sugrupavo pagal keturias kategorijas, priskirdamas kiekvienai iš jų veiklos erdvę, veikėjus, problemas arba tikslus, dėl kurių tam tikros organizacijos atlieka savo misiją (1 lentelė). Tiesa, Korteno schema vaizduoja ir trečiojo sektoriaus organizacijų vystymąsi, raidą ir atskleidžia skirtingas jų naudojamas veiklos strategijas, parodančias, kaip keitėsi NVO bėgant laikui ir kaupiantis šio sektoriaus organizacijų kūrėjų, valdytojų patirčiai. Paties D. C. Korteno teigimu, NVO kūrimasis pirmiausia prasidėjo būtent iš humanitarinių paskatų, siekiant teikti pagalbą vargšams, ir tik palaengva perėjo į kitas, sudėtingesnes trečiojo sektoriaus organizacijų ir jų valdymo struktūras (Clarke 2013).

**1 LENTELĖ. D. C. KORTENO NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ
KLASIFIKACIJA**

NVO kategorija	Pirmoji karta: Savanoriškos organizacijos	Antroji karta: Viešųjų / soci- alinių paslaugų teikėjai	Trečioji karta: Viešosios politi- kos įgyvendini- mo NVO	Ketvirtoji karta: Piliečių organizacijos
NVO veiklos bruožai				
Priežastis, skatinusi NVO poreikį	Stygius, trūkumas, nepriteklis	Vietos bendruomenės sąstingis, neveiklumas	Institucinė arba politinė prievarta, suvaržymai	Pasyvus požiūris į pilietiškumą
Veiklos vykdymo laikas	Skubiai, betarpiškai	Projekto vykdymo laikas	10–20 metų	Neribotas laikas
Veiklos apimtis	Individai arba šeimos	Kaimynystė, kaimas, miestas	Regionas arba tauta	Nacionalinis arba globalus lygmuo
Pagrindiniai veikėjai	NVO	NVO + bendruomenė	Visos reikšmingos viešosios institucijos ir privačios įmonės	Žmonių ir organizacijų tinklai, neturintys griežtų ribų
NVO vaidmuo	Veiklos įgyvendintojas, paslaugos teikėjas	Organizatorius	Pokyčių ir veiklos katalizatorius, inspiratorius	Aktyvus veikėjas ar švietėjas

Šaltinis: Kortan 1990; Lewis, Kanji 2009; Raišienė et al. 2014.

Kaip matoma 1 lentelėje, pirmosios kartos trečiojo sektoriaus organizacijos yra vadinamos savanoriškosiomis organizacijomis, nes, atsižvelgdamos į būtiniausius visuomenės poreikius ir vertybes, atlieka socialinę misiją, kada arba kur tos misijos vykdyti neapsiima ar neįstengia valstybė. Antrosios kartos organizacijos jau imasi tarnauti visuomenės tikslams remdamosi tam tikrais rinkos veikimo principais. Trečiosios kartos NVO reprezentuoja savo narių interesus, turi patirties ir kvalifikacijos kokybiškai vykdyti pilietinės organizacijos veiklą ir vaidmenį, atsižvelgdamos ne tik į pamatinius visuomenės narių poreikius, bet ir į aukštesnes vertybes, t. y. politinius pokyčius šalyje, valstybėje, visuomenėje. Svarbus aspektas NVO veikloje – darni plėtra, reikšmingas poveikis priimant visuomenės nariams palankius sprendimus. Ketvirtoji NVO karta, kaip teigia Dawidas Lewis ir Nazneenas Kanji (2009), žymi šių organizacijų perėjimą į platesnę erdvę, formuojantis socialiniams judėjimams ir plečiantis veiklos laukui iš lokalaus į nacionalinį ar net globalų lygmenį, siekiant ilgalaikių struktūrinių pokyčių. Vis dėlto, kalbant apie NVO raidą, būtinai reikia turėti galvoje ir istorinę šalių vystymosi perspektyvą. Vienos priežastys tapo akstinu kurtis trečiajam sektoriui Vakarų šalyse, kitos – Rytų Europoje, Azijoje ar Afrikos ir Pietų Amerikos šalyse, kur NVO dėmesys sutelktas į žmogaus teisių užtikrinimą, skurdo mažinimą, moterų, vaikų teisių gynimą. Tuo metu, kai Vakarų šalys yra pažengusios daug toliau – jau rūpinamasi aplinkosauga, visuotine gerove, skurdą traktuojant ne kaip pagrindinį, o kaip vieną iš NVO veiklos tikslų, besivystančiose šalyse NVO žengia dar tik pirmuosius raidos žingsnius.

Taigi, kad ir kiek sąvokų egzistuočių trečiojo sektoriaus organizacijoms įvardyti ir apibrėžti, jų svarbiausioji misija – socialinė veikla, skirta gerovės valstybėse gyvenančių piliečių socialinei gerovei užtikrinti. Atsižvelgiant į gerovės valstybės socialinę, ekonominę, istorinę situaciją gerovė ir jos suvokimas bei individų poreikiai skiriasi, tačiau niekas nekvestionuoja to fakto, kad ji (gerovė) yra reikalinga, pageidaujama ir siektina, ir kad šiame procese svarbų vaidmenį turi suvaidinti organizuota visuomenė, bendruomenė, t. y. nevyriausybinių sektoriaus organizacijos.

2. Nevyriausybinių organizacijų veikla ir vaidmuo gerovės valstybėje

2.1. Socialinės gerovės apibrėžimas gerovės valstybės kontekste

Socialinė gerovė, Justinos Kaliačkaitės ir Laimos Bulotaitės (2014) teigimu, yra „viena iš dimensijų PSO suformuluotoje žmogaus gerovės sampratoje, greta kitų dviejų dedamųjų – fizinės ir psichologinės gerovės“ (Kaliačkaitė,

Bulotaitė 2014, 9). Tai neatsiejama nuo gerovės valstybės priimto vaidmens ir nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimo su privačiu ir valstybės sektoriais, nes į socialinės gerovės sampratą įeina paslaugos, programos ar jų rinkiniai, skirti paskirstyti arba perskirstyti resursus tarp žmonių atsižvelgiant į jų poreikius ir siekiant pagerinti tiek pavienių asmenų, tiek šeimų ar visos visuomenės gyvenimą (Lu et al. 2013).

Socialinė gerovė kaip sąvoka atsirado XX a. Ja siekiama atskleisti, akcentuoti „žmogaus fizinių, intelektualinių ir socialinių poreikių patenkinimo“ lygį (Atkočiūnienė et al. 2014, 51). Laikotarpis po Antrojo pasaulinio karo yra metas, kai socialinės gerovės valstybės pradėjo kurtis Vakarų demokratijos erdvėje, kur socialinė gerovė buvo traktuojama kaip visuomenės gerovė ir siejama su jos pažanga, t. y. „kuo mažiau bendruomenėje lieka jos narių, kurie jaučiausi nelaimingi ir nepatenkinti, tuo didesnė pažanga“ (Atkočiūnienė et al. 2014, 51). Atkreipiamas dėmesys ir į tai, kad socialinė gerovė šalyje glaudžiai susijusi ir priklauso nuo funkcionuojančio joje gerovės valstybės modelio: socialdemokratinio, liberalaus arba konservatyvaus korporatyvinio (Lu et al. 2013; Esping-Andersen 1990). Vis dažniau girdimi mokslininkų teiginiai, kad paskutiniaisiais XX a. dešimtmečiais gerovės valstybė silpnėja. Tam įtaką daro pasaulio ekonomikos globalizacija, labai glaudūs valstybių ryšiai ir priklausomybė nuo didžiųjų pasaulio ekonomikų pokyčių, tarptautinės konkurencijos aštrėjimas (Smalskys 2005; Ugarte, Martin-Aranaga 2011).

Gerovės valstybės kūrimas Lietuvoje iš esmės „vyko panašiai kaip ir kitose Europos valstybėse“. Skirtumas tik tas, jog šis procesas nebuvo nuoseklus ir nesivystė sistemingai kaip Vakarų šalyse, nes dėl istorinių pokyčių negalėjo palengva susiformuoti ir išsigryninti priimtinas gerovės modelis, kuriuo būtų sekama ir kurį būtų galima plėtoti. Nuo 1918 m. labiausiai dominavo „konservatyvių bei liberalių pažiūrų ideologijos“, skatinusios „individualią ar šeimos atsakomybę už savo gerovę“. Okupacijos laikotarpis apskritai nutraukė visus vakarietiškos gerovės valstybės formavimosi procesus (Kacevičius 2012). O atgavus nepriklausomybę šis procesas vykdo labai chaotiškai, stingant laiko tradicijos išsigryninimui ir nuosekliam valstybės gerovės modelio formavimuisi (Guogis 2002), – visa tai iki šiol tampa diskusijų objektu, kai kalbama, kokią socialinę politiką Lietuva turi formuoti, kokią gerovę savo piliečiams privalo garantuoti valstybė, o kokią susikurti, jau yra pačių piliečių atsakomybė.

Pastaruosius keletą dešimtmečių Loreto Ugarte, Idoia Martin-Aranaga (2011) įvardija kaip rizikos visuomenės atsiradimo laikotarpį dėl plintančios technokratizacijos ir individualizmo, didinančių visuomenėje anomijos, susiskaldymo, merkantilizacijos procesus, spartinančių moralinę degradaciją, nepasitenkinimo visu kuo augimą. Šio laikotarpio visuomenė traktuojama

kaip refleksyvios modernybės visuomenė, kuriai būdinga stoka atsakomybės dėl to, kas vyksta, ir tai yra savotiškas indėlis į gerovės valstybės žlugimą (Ugarte, Martin-Aranaga 2011, 451–452). Tačiau Josepho Kwoko (Kwok 2003, cituojama pagal Islam 2015) manymu, socialinė gerovė ir jos samprata moderniais laikais pasikeitė iš esmės, sykiu su besikeičiančia visuomene ir jos poreikiais. Dabar socialinė gerovė – tai be galo platus NVO (kurių veikloje dalyvauja ir itin aktyvūs individualistai) veikimo laukas socialinių paslaugų, išteklių poreikio, sėkmingo socialinio vystymosi prasmėmis. Jis apima objektyvią ir subjektyvią socialinės gerovės pusę, socialinių tinklų plėtrą, žmonių gebėjimų, socialinių santykių ir pasitikėjimo tobulinimą, pajamų užtikrinimą, bendruomenės įgalinimą ir jos aktyvumo skatinimą (Islam 2015). Dėl to gerovės tyrimų sfera šiuo metu yra itin aktuali, populiari, o tyrimai atliekami įvairiose mokslo srityse: ekonomikos, politikos, kultūros, socialinėje (Janušauskaitė 2008). Būtų ne per drąsu pastebėti, kad visuomenės individualėjimas ir jos narių siekis tapti išskirtiniais tam gali pasitarnauti skatinant inovatyvumą.

Socialinė gerovė, kaip ją apibūdina Lietuvos mokslininkai Bogušlavas Gruževskis ir Simonas Šabanovas (2015), „yra tarsi įvairių indikatorių konglomeracija“. Išskiriama objektyvi ir subjektyvi šios gerovės samprata, iš kurių pirmoji grindžiama individo poreikių patenkinimu „santykiyje su objektyviu pasauliu“, o antroji, t. y. subjektyvi, apima mentalinę gerovę: laimės sampratą, pasitenkinimo jausmą (Gruževskis, Šabanovas 2015, 268). Gerovė ir išteklių persikirstymas labai skiriasi pavienėse šalyse ir, žinoma, kinta laikui bėgant.

Analizuojamoje srityje priskaičiuojama daugiausia veikiančių nevyriausybinių organizacijų Lietuvoje, vadinasi, socialinė gerovė reiškia ir tam tikrą bendruomenės narių gyvenimo būdą, kai tarpusavyje dera pajamų pasiskirstymas, pasitenkinimas gyvenimu ir bendruomenės narių pripažįstamos vertybės bei tradicijos. Jei gerovė užtikrinama, visuomenė tampa įtraukia, darnia bendruomene (Atkočiūnienė et al. 2014, 57). Socialinė gerovė, kaip teigia M. Rezaul Islamas (2015), yra vienas iš trijų skirtingų, tačiau glaudžiai tarpusavyje susijusių terminų, greta kurio dar dera nevyriausybines organizacijos ir socialinis kapitalas, sanglauda. Tai – vienas iš tiltų, jungiantis prarają tarp vargšų ir turtingųjų, nes kuo sanglauda visuomenėje didesnė, tuo bendruomenė labiau integruota. O kuo glaudesnė integracija, susitelkimas, tuo didesnis pasitikėjimas ir aktyvesnė bendra veikla, sukuriantys ir gausinantys socialinį kapitalą, iš kurio galiausiai išplaukia ir socialinės gerovės garantijos. Tankus ir gerai išvystytas nevyriausybinių organizacijų tinklas lemia pilietinės visuomenės kūrimąsi, todėl šių organizacijų svarba užtikrinant socialinę gerovę yra itin akcentuojama kaip įvairių modelių gerovės valstybių kokybiško socialinės gerovės užtikrinimo ir egzistavimo

aplinkybė (Woolcock, Narayan 2000), turinti potencialo „sudaryti sąlygas asmenims, šeimoms, grupėms ir bendruomenėms susidoroti su socialinėmis problemomis“ pakitus gyvenimo sąlygoms ar situacijai (Islam 2015, 167).

2.2. Nevyriausybinių organizacijų veiklos bruožai socialinės gerovės srityje

Nevyriausybiniis sektorius, anot Jocheno Hoffmanno, pasižymintis „lankstumu, inovatyvumu, vertybe turėtų laikyti įvairiapusį bendradarbiavimą, partnerystę“ vykdant veiklą (Hoffmann 2010, 98) socialinės gerovės užtikrinimo srityje. Jam pritaria tyrėjai L. M. Salamonas ir S. W. Sokolowskis, akcentuodami socialinių paslaugų teikimą per NVO siekiant piliečius ištraukti iš skurdo ar jam užbėgti už akių (2004). NVO laikomos pagrindiniu vyriausybės (valdžios) partneriu šiose srityse: a) socialinių paslaugų teikimas, b) kultūros ir meno skatinimas ir plėtojimas, c) pilietinės visuomenės branduolys ir atstovas (Kramer 2000).

Nevyriausybinių organizacijų veiklos poreikis atsiranda dėl pačioje visuomenėje vykstančių pokyčių ir iškilus būtinybei padėti spręsti asmenų ar jų grupių socialines problemas (Štuopytė 2010, 123). Taip piliečiams tarsi atsiranda galimybė patiems, dalyvaujant trečiojo sektoriaus veikloje, prisidėti ir nuolat domėtis, net daryti poveikį valstybės formuojamai socialinei politikai. Be to, tikslingai savo srityse veikiant nevyriausybinių sektoriaus organizacijoms atkreipiamas kitų sektorių dėmesys į visuomenės socialines problemas ir lėšas joms spręsti (Šilinskytė 2013, 326–327). Panašią poziciją dėsto ir Giedrė Kvieskienė teigdama, kad NVO disponuojamas „kokybiškesnis ir pigesnis paslaugų paketas“ ir lygiagrečiai veikianti informacinių technologijų plėtra, kuri leidžia lengviau ir paprasčiau komunikuoti tiek su piliečiais, tiek tarp sektorių ir savo sektoriaus viduje, lemia trečiojo sektoriaus augimą visame pasaulyje (Kvieskienė 2014, 27).

Trečiasis sektorius plėtojasi visame pasaulyje, taip tapdamas svarbia ekonomine jėga, veikiančia visos visuomenės vystymosi kryptį. Nevyriausybiniis sektorius ir jo organizacijos tampa „galinga socialine jėga tiek vietos, tiek tarptautiniu lygiu, telkianti pilietinę visuomenę ir daranti įtaką politikoje“ (Suárez, Marshall 2014). NVO augimą ir plėtrą įžvelgia ir Guosheng Dengas (2015), analizuodamas filantropijos įtaką trečiojo sektoriaus organizacijų plėtrai, jų autonomijos ir atsiribojimo nuo valdžios didėjimui, tvarumui, savarankiškumo sustiprinimui ir įtakai. Augant NVO poveikiui, plečiasi ir pačios organizacijos bei jų skelbiama filantropijos ir sutelktumo idėja, didėja pilietinės visuomenės sąmoningumas, labdaringa veikla ir įtaka santykiams tarp valdžios ir visuomenės.

NVO yra pagrindinis pilietinės visuomenės komponentas. Jos atlieka svarbų tarpininko vaidmenį bendradarbiaujant visuomenei ir valstybės sektorius įstaigoms, institucijoms. Anos Marios Vasconcellos ir Mario Vasconcellos Sobrinho (2015) teigimu, NVO kaip tarpininko vaidmuo gerinant žmonių gyvenimą duoda puikių rezultatų, nes keičia į gera žmonių, ypač gyvenančių atokiau nuo didžiųjų miestų ir paslaugų centrų, gyvenimo sąlygas. Toks šių organizacijų tarpininkavimo vaidmuo reikšmingas dėl trijų priežasčių: pirma, NVO savo veikla stiprina ir telkia bendruomenę; antra, kuria bendradarbiavimo ryšius ir būdus tarp vietos bendruomenės ir valdžios; trečia – skatina pilietinį dalyvavimą šviečiant visuomenę, o tas galiausiai duoda didėjančios socialinės gerovės rezultatus.

Kokį vaidmenį visuomenėje ir valstybėje atlieka NVO, priklauso nuo to, kokius socialinius poreikius reflektuoja visuomenė (Donnelly-Cox et al. 2001), kokia buvo ar yra individualių šalių politinė transformacija ir socialinės, ekonominės sąlygos (Dill 2014). Kaip pastebi Terrence'as Guay, Jonathanas P. Doh ir Grahamas Sinclairas (2004), NVO vaidmuo pastaraisiais dešimtmečiais pasaulyje didėja ir kiekybės, ir galios, ir daromos įtakos viešojoje politikoje prasmėmis. Vakarų šalyse gerovės valstybei susiduriant su ekonominiu nestabilumu, sumažėjusiu pilietiniu aktyvumu ir solidarumo, bendruomeniškumo stoka (Sudhipongpracha, Wongpredee 2016), tiek vietos, tiek centrinė valdžia turi ieškoti alternatyvių būtų, kaip užtikrinti socialinę gerovę, teikti ir garantuoti socialines paslaugas, kurių poreikis auga visose Vakarų šalyse. Tokių socialinei gerovei užtikrinti reikalingų paslaugų kūrimo ir teikimo kaitą lėmė ne vien ekonominiai pokyčiai (nors jų svarba vis dėlto akcentuojama labiausiai), tačiau ir istoriniai, t. y. kinta požiūris į žmogų, jo teises, į pilietinio dalyvavimo viešajame valdyme svarbą. Dėl to kitaip traktuojamos ir visuomeninės paslaugos: tai nebe viešojo sektoriaus teikiamos paslaugos bendruomenei, o viešajam sektoriui ir bendruomenei bendradarbiaujant kuriama ir teikiama parama asmenims. Įtraukiant bendruomenę į jai pačiai reikalingų socialinių paslaugų kūrimą ir teikimą didinamas piliečių atsakingumas. Aktyvus piliečių dalyvavimas vietos politikoje ir administravimo procesuose naudingas ir demokratizacijos, decentralizacijos plėtros procesams (Sudhipongpracha, Wongpredee 2016).

Bendruomenės gerovės užtikrinimas ir įgalinimas veikti savarankiškai šioje srityje yra sinerginės sąveikos procesas, vykstantis tarp individo, bendruomenės, organizacijos ir platesnių socialinių, politinių veikėjų (Laverack 2006), todėl svarbu visuose sektoriuose ir visais valstybės lygmenimis (kaip tai šiuo metu daroma) ir toliau skatinti nevyriausybinių organizacijų veiklą, bendruomeniškumą, sutelktumą. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog apsirūpinusi, bendradarbiaujanti, įtraukianti visuomenė yra tas valstybės kūrimo pamatas, ant kurio laikosi pilietiškumas, patriotiškumas ir demokratija.

Išvados

Nevyriausybines organizacijas – mokslinių tyrimų objektas, kuris gerovės valstybėje įvardijamas daugeliu sąvokų, tarpusavyje besiskiriančių prasmėmis, turiniu ir objektu, kuri siekiama jomis apibūdinti, savybėmis, vykdoma veikla. Sutariama dėl vieno dalyko – kad tai socialinių misijų, socialinės gerovės užtikrinimo piliečiams tikslais veikiančių organizacijų sektorius, iš kurio veiklos kyla ir kiti nuo visuomenės gerovės neatskiriami aspektai: sąnaglauda, solidarumas, bendruomeniškumas, demokratija, pilietiškumas.

Kokybiškai veikiantis trečiasis sektorius – svarbus veikėjas, siekiant pokyčių socialinėje, politinėje, ekonominėje, kitose visuomenei svarbiose srityse, ypač jei veikla inspiruota bendruomenės, t. y. iš apačios į viršų. Šiuo metu Lietuvoje NVO veikla ir teikiamos paslaugos iš esmės orientuotos į teritoriniu lygmeniu kylančių problemų sprendimą, rečiau – į didesnę apimtį regioną ar šalį. Tai rodo, kad mūsų šalyje veikia pakankamai stiprios antrosios kartos NVO, turinčios potencialo plėstis ir tapti trečiosios kartos NVO, veikiančios šalies mastu ir aktyviai atstovaujančios savo klientų ir narių interesams.

Diskusijos politiniame ir akademiname lygmenyse apie tai, kokią vaidmenį dėl savo gerovės turi prisiimti pati visuomenė, veikdama per trečiojo sektoriaus organizacijas, Lietuvoje kol kas neduoda realių praktinių rezultatų. Vis dėlto didėjantis dėmesys globaliu lygiu trečiojo sektoriaus veiklai socialinės gerovės srityje inspiruoja bendruomeninės veiklos aktyvinimą, visuomenės įsitraukimą, rodo didėjantį suinteresuotumą ir atsakomybę už asmeninę ir bendruomenės gerovę prisiimti patiems individams. Be to, silpnėjant gerovės valstybės vaidmeniui NVO tampa vis labiau pageidaujamu veikėju socialinės gerovės užtikrinimo sferoje. Tačiau atsakyti į klausimą, koks konkrečiai vaidmuo šioje tarpsektorinėje partnerystėje tenka NVO (ir ypač Lietuvoje) – tiesioginio ir pagrindinio veikėjo, teikiančio socialinę gerovę užtikrinančias paslaugas klientams, lobisto, tarpininko pokyčių valstybėje, mieste ir rajone, iniciatoriaus ar pasyvaus stebėtojo ir tik valstybės paliktų spragų užpildytojo socialinėmis paslaugomis – yra tolesnių šios srities tyrimų klausimas.

Gauta 2016 09 28
Priimta 2016 11 29

Literatūra

- Alcock, P. 2010. "A Strategic Unity: Defining the Third Sector in the UK." *The Policy Press* 1 (1): 5–24.
- Atkočiūnienė, V., Aleksandravičius, A., Kiaušienė, I., Vaznonienė, G., Pakeltienė, R., Lukė, R. 2014. *Kaimo socialinės infratraktūros vystymas siekiant užtikrinti teritorinę ir socialinę sanglaudą. Mokslo studija*. Akademija: Aleksandro Stulginskio universitetas.
- Austin, J., Stevenson, H., and Wei-Skillern, J. 2006. "Social and Commercial Entrepreneurship: Same, Different, or both?" *Entrepreneurship Theory and Practice*, 30 (1): 1–22.
- Banks, N., Hulme, D. 2012. *The role of NGOs and civil society in development and poverty reduction*. Manchester. Internetinė prieiga: http://www.bwpi.manchester.ac.uk/medialibrary/publications/working_papers/bwpi-wp-17112.pdf [žiūrėta 2016 01 25].
- Baršauskienė, V., Leliūgienė, I. 2001. *Sociokultūrinis darbas bendruomenėje: užsienio šalių patirtis*. Kaunas: Technologija.
- Beneševičiūtė, I. 2013. „Įgalinančio dialogo poreikis ir patirtis plėtojant socialines paslaugas nevyriausybinėje neįgalųjų organizacijoje.“ *Socialinis darbas: patirtis ir metodai* 11 (1): 157–182.
- Brown, K. M., Kenny, S., Turner, B. S. 2002. "A Basis for Association? The Role of Third Sector Welfare Organisations." *Community, Work & Family* 5 (2): 159–180.
- Bučaitė, J., Ambotaitė-Mazeliauskienė, I. 2005. „Instituciniai tinklai ir socialinis pasitikėjimas savivaldybės ir nevyriausybinių organizacijų sąveikoje.“ *Viešojoji politika ir administravimas*, 13: 74–82.
- Butkevičienė, E. Vaidelytė, E. 2013. *Nevyriausybines organizacijos ir jų veikla*. Kaunas: Technologija.
- Clarke, M. "Handbook of Research on Development and Religion." Chelshire: MPG Books Group, UK, 2013.
- Deng, G. 2015. "The Influence of Elite Philanthropy on NGO Development in China." *Asian Studies Review* 39 (4): 554–570.
- Dill, A. P. 2014. "Health Care and Disability NGOs in Croatia: State Relations, Privatization, and Professionalism in an Emerging Field." *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 25: 1192–1213.
- Donnelly-Cox, G., Donoghue, F., Hayes, T. 2001. "Conceptualizing the Third Sector in Ireland North and South." *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 12 (3): 195–204.
- Esping-Andersen, G. 1990. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton: Princeton University Press. Internetinė prieiga: <http://sites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic1134169.files/Readings%20on%20Social%20Democracy/Esping%20Anderson%20-%20THE%20Three%20Worlds%20of%20Welfare%20Capitalism.pdf> [žiūrėta 2016 09 26].

- Evers, A. Laville, J.-L. 2004. *The third sector in Europe*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Gineitienė, D., Domarkas, V. 2000. *Visuomeninių organizacijų įtaka viešojo administravimo institucijoms*. Kaunas: Technologija.
- Gruževskis, B., Šabanovas, S. 2015. „Modernios socialinės raidos samprata.“ *Filosofija. Sociologija* 26 (4): 267–276.
- Guay, T., Doh, J., Sinclair, G. 2004. “Non-governmental Organizations, Shareholder Activism, and Socially Responsible Investments: Ethical, Strategic, and Governance Implications.” *Journal of Business Ethics* 52: 125–139.
- Guogis, A. 2002. „Dėl Lietuvos socialinės politikos modelio.“ *Politologija* 4 (28): 75–94.
- Guogis, A., Gudelis, D. Stasiukynas, A. 2007. „Nevyriausybinių organizacijų ir savivaldybių santykių reikšmė, plėtojant vietinę demokratiją: atvejo tyrimai dviejose Lietuvos savivaldybėse.“ *Viešoji politika ir administravimas* 22: 47–56.
- Hoffmann, J. 2010. “In the Triangle of Civil Society, Politics, and Economy: Positioning Magazines of Nonprofit Organizations.” *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 22 (1): 93–111.
- Hopkins, L. 2010. *Mapping the Third Sector: A context for social leadership. A report prepared for Clore Social Leadership Programme*. London: The Work Foundation.
- Hudson, M. 1997. “Culture and Foreign Policy: Developing a Research Agenda.” In *Culture & Foreign Policy*, ed. V. M. Hudson, 1–26. Boulder: Lynne Rienner Publishers, Inc.
- _____. 1995. *Managing without Profit. The Art of Managing Third-sector Organizations*. Clays Ltd.
- Ilgius, V. 1996. „Kuo mes vardu?“ *Trečiasis sektorius (Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centro biuletenis)* 2 (3).
- Islam, M. R. 2015. “NGOs’ Social Capital Development Initiatives for Social Welfare: Bangladesh Experience.” *Global Social Welfare* 2: 167–176.
- Janušauskaitė, G. 2008. „Gyvenimo kokybės tyrimai: problemos ir galimybės.“ *Filosofija. Sociologija* 19 (4): 34–44.
- Jonutytė, I. 2007. „Asmenybės savybių svarba socialinio pedagogo profesinės veiklos sėkmei, jų tobulinimas.“ *Tiltai* 2: 113–125.
- Kacevičius, R. 2012. „Gerovės valstybės kūrimas Lietuvoje: mitas ar realybė?“ *Viešoji politika ir administravimas* 11 (4): 726–729.
- Kaliatkaitė, J., Bulotaitė, L. 2014. „Gerovės samprata sveikatos moksluose ir psichologijoje: tyrimai, problemos ir galimybės.“ *Visuomenės sveikata* 1 (64): 9–24.
- Kazakevičiūtė, A., Bagdonienė, L., Rai, S. 2012. „Bendrakūros kompleksiskumas išteklių, tiekimo grandinės valdymo ir atvirųjų inovacijų teprijų sandūroje.“ *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 4 (28): 188–196.
- Kėrytė, Ž. 2010. „Pilietiškumo konstravimas globalumo kontekste: NVO vaidmens kaita Lietuvoje.“ *Kultūra ir visuomenė* 1 (2): 67–83.
- Korten, D. C. 1990. *Getting to the 21st Century – Voluntary Action and the Global Agenda*. West Hartford: Kumerian Press.

- Kramer, R. 2000. "A Third Sector in the Third Millennium?" *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nongovernmental organizations* 11 (1): 1–23.
- Kučikas, A., Pivoraitė, V. 2001. *Savivaldybių ir nevyriausybinų organizacijų partnerystė*. Vilnius: Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras.
- Kvieskienė, G. 2014. *Viešojo, privataus ir NVO sektoriaus socialinė partnerystė. Tyrimo ataskaita*. NVO vaikams konfederacija: Vilnius. Internetinė prieiga: <http://www.esparama.lt/documents/10157/490675/Tyrimas+NVO+akademija.pdf/259b08bc-4236-455c-a315-169b23e4ef42> [žiūrėta 2016 09 20].
- Kwok, J. 2003. "Social Welfare, Social Capital and Social Work: Personal Reflection of a Hong Kong Social Worker." http://www.lwb.gov.hk/download/services/events/040411_wel_forum/16_joseph_kwok_paper.pdf [žiūrėta 2016 09 21].
- Laverack, G. 2006. "Improving health outcomes through community empowerment: a review of the literature." *Journal of Health, Population, and Nutrition* 24: 113–120.
- Leonavičius V., Kėrytė Ž. 2014. „Lietuvos psichosocialines paslaugas teikiančių NVO socialinio ir ekonominio matmens daroma.“ *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 1 (34): 186–204.
- Lewis, D., Kanji N. 2009. *Non-Governmental Organizations and Development*. London and New York: Routledge.
- Lewis, D. 2010. "Political ideologies and non-governmental organizations: an anthropological perspective." *Journal of Political Ideologies* 15 (3): 333–345.
- Lietuvos Respublikos Nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas. 2013 m. gruodžio 19 d., Nr. XII-717. Internetinė prieiga: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=463439&cp_tr2=2 [žiūrėta 2016 09 02].
- Lu, S., Lin, Y.-T., Vikse, J. H., Huang, C.-C. 2013. "Effectiveness of Social Welfare Programmes on Poverty Reduction and Income Inequality in China." *Journal of Asian Public Policy* 6 (3): 277–291.
- Mačiukaitė-Žvinienė, S., Grigaliūnaitė, J. 2006. "Looking for Civil Participation in the Baltic States: Non-Goovernmental Sector." *Viešoji politika ir administravimas* 17: 115–123.
- Morris, S. 2000. "Defining the Nonprofit Sector: Some Lessons from History." *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 11 (1): 25–43.
- Nevyriausybines organizacijos veiks efektyviau*. 2014 04 01. Internetinė prieiga: <http://lzinios.lt/lzinios/Sveikata/nevyriausybines-organizacijos-veiks-efektyviau/176696> [žiūrėta 2016 07 25].
- NOIPC. 2006. „Lietuvos nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas su valstybės ir savivaldybių institucijomis bei įstaigomis. Tyrimas.“
- NOIPC. 2012. „Pilietiškumas ir pilietinė visuomenė.“ *Lyginaimoji pilietiškumo sampratos analizė*. Vilnius.
- NVO Teisės institutas. 2015. *NVO ir valdžios sektorių bendradarbiavimas: geroji Europos praktika ir pilotinis modelis Lietuvai. Sektorių bendradarbiavimą reglamentuojančių teisės aktų studija ir rekomendacijos NVO*. Vilnius. Internetinė prieiga: <http://>

- www.3sektorius.lt/docs/NVOti_TYRIMAS_2015-03-26_11:08:32.pdf [žiūrėta 2016 09 02].
- NVO Teisės institutas. 2008. „NVO koncepcija Lietuvoje.“ *Esantis NVO teisinės bazės Lietuvoje problematika. tyrimo projektas*, 1–26. Vilnius. Interenetinė prieiga: http://www.nvotise.lt/files/u1/projektas/pirmoji_d_1_koncepcija.pdf [žiūrėta 2016 04 21].
- Pivorienė J., Abeciūnaitė B. 2010. „Individualaus ir grupinio socialinio darbo metodų derinimas dirbant su vaikais iš rizikos šeimų vaikų dienos centruose.“ *Socialinis darbas* 9 (2): 40–47.
- Raišienė, A. G., Vanagas, R., Žuromskaitė, B., Stasiukynas, A., Dromantaitė, A., Girčys, A.P., Tamošiūnaitė, R., Bileišis, M. 2014. *Veiksmingos vadybos gairės: teorinės išvalgos ir Lietuvos organizacijų atvejai. Mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Salamon L. M., Sokolowski, S. W. 2004. *Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector. Volume Two*. Kumarian Press, Inc.
- Salamon, L. M., Aheier, H. K. 1996. *Social Origins of Civil Society: Explaining the Nonprofit Sector Cross-Nationally*. USA: The Johns Hopkins University Institute for Policy Studies.
- Shachar, I. Y. 2013. “The White Management of “Volunteering”: Ethnographic Evidence from an Israeli NGO.” *Voluntas* 25 (6): 1417–1440.
- Smalskys, V. 2005. „Gerovės valstybės“ ir socialinės viešosios politikos krypčių teoriniai aspektai.“ *Viešoji politika ir administravimas* 11: 86–94.
- Stasiukynas, A. 2014. „Bendruomeninių ir nevyriausybinų ne pelno siekiančių organizacijų veiklos tradicijos ir vadybos perspektyvos Lietuvoje.“ *Socialinės technologijos*. 4 (2): 370–384.
- Suárez, D., Marshall, J. H. 2014. “Capacity in the NGO Sector: Results from a National Survey in Cambodia.” *Voluntas* 25 (1): 176–200.
- Sudhipongpracha, T., Wongpredee, A. 2016. “Decentralizing decentralized governance: community empowerment and coproduction of municipal public works in Northeast Thailand.” *Community Development Journal* 51 (2): 302–319.
- Šilinskytė, A. 2013. „Nevyriausybinų organizacijų veikla ir vaidmuo Lietuvoje.“ *Viešoji politika ir administravimas* 12 (2): 326–338.
- Šimašius, R. 2007. *Ne pelno organizacijos. Prigimtis ir reglamentavimas*. Vilnius: Eugrimas.
- Ugarte, L., Martin-Aranaga, I. 2011. “Social Work and Risk Society: the Need for Shared Social Responsibility.” *European Journal of Social Work* 14(4): 447–462.
- Vanagas, R., Čizikienė, J. 2015. “The Peculiarities of Social Service Organizations Development.” *International Journal of Academic Research* 7(1): 24–31.
- Vasconcellos, A. M. A., Sobrinho, M. V. 2015. “Institutional Development for Good Governance: the Role of Intermediary NGOs in Pará State, Amazonia.” *Revista de Administração Pública* 49 (3): 793–815.

- Vorevičienė, J., Butkevičienė, E. 2015. „Kauno miesto nevyriausybinų organizacijų vaidmuo įgyvendinant šeimos politiką.“ *Viešoji politika ir administravimas* 14 (1): 76–90.
- Woolcock, M., Narayan, D. 2000. „Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy.” *World Bank Research Observer* 15 (2): 1–29.
- Zaleskienė, I. Matulevičiūtė, G. 2013. „Nevyriausybinių organizacijų veiklos ypatumai, teikiant paslaugas specialiųjų poreikių turintiems asmenims ir jų šeimoms.“ *Socialinio darbo tyrimai ir aktualijos* 2: 102–116.
- Žalimienė, L., Rimšaitė, E. 2007. „Nevyriausybinių organizacijų metamozės - nuo labdaringos pagalbos vargšams XVIII amžiuje iki socialinių paslaugų rinkos dalyvio šiuolaikinėje visuomenėje.“ *Socialinis darbas* 6 (1): 83–95.
- Žiliukaitė, R. 2006. „Ką renkamės – laisvę telktis ar likti nuošalyje?“ In *Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis*, sud. R., Ramonaitė, A., Nevinskaitė, L., Beresnevičiūtė, V., Vinogradnaitė, I. Žiliukaitė, 20–42. Vilnius: Versus aureus.
- Žiliukaitė, R., Ramonaitė, A. 2006. „Pilietinės visuomenės žemėlapis.“ In *Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis*, sud. R. Ramonaitė, A., Nevinskaitė, L., Beresnevičiūtė, V., Vinogradnaitė, I. Žiliukaitė, 9–18. Vilnius: Versus aureus.

JURGITA VOREVIČIENĖ

The Third Sector and Social Welfare: the Role of Non-Governmental Organizations in the Welfare State

Summary

The article discusses the role of non-governmental organizations (NGOs) in terms of their economic operations and service provision in a welfare state. The concept, development and classification of NGOs are briefly reviewed because third sector organizations are integral to the development of democracy, engagement of civil society and the existence (or lack) of cohesion and solidarity. NGO participation is significant in guaranteeing social welfare since a society devoid of social welfare is an excluded and scattered one imbued with citizens' unfulfilled expectations and closed-mindedness. Such a state could not be considered a welfare state that ensures safety to its citizens, individual freedoms and social unity. The author argues that in comparison to other Western European countries, Lithuania is still developing its third sector and its traditions. The noticeably strong engagement of community in civic activities allows the author to make an assumption that the Lithuanian NGO sector might become active in the future and it might include a larger part of the society ranging from the civic-minded youth to other age groups and social strata. The author argues that

individualism should not be treated as the worst vice of modern society. On the contrary, individualism as a feature of modern community could become advantageous if properly used and channeled towards the pursuit of innovation in both the third and other sectors interested in social welfare. The results of the analysis also demonstrate that the NGO sector in Lithuania differs from the one prevalent in other Western European countries because it grows slowly and unevenly. However, its growth has been intensifying due to the strengthening of civil society and the invention of new traditions of civic activism.

Keywords: Non-governmental organizations, the third sector, social welfare, welfare state.